

ԻՐԱԴՐԱՅԻՆ ՄՈԴԵԼՆԵՐԻ ԴԵՐԸ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԻՐԱԴԱՐՁՈՒԹՅԱՆ ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ ԴԱՇՏԻ ԶԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՈՒՄ

Ուսումնասիրությունը նվիրված է անգլերենում տնտեսական ոլորտին առնչվող հոդվածների, մասնավորապես՝ տնտեսական իրադարձությունների ընկալման առանձնահատկությունների բացահայտմանը: Տնտեսական իրադարձությունը սահմանվում է որպես մի երևույթ, որն ընդգրկում է այն ամենը, ինչ կատարվում է համաշխարհային, ինչպես նաև առանձին վերցրած երկրների տնտեսություններում և ներառում է տնտեսական անկում և վերելք առաջացնող իրավիճակներ, որոնք հասարակությունն արժևորում է որպես տնտեսական աշխարհում էական, կարևոր փոփոխություններ: Տնտեսական իրադարձություններ արտացոլող հոդվածների ընկալման գործընթացում ընթերցողը կիրառում է մի շարք ռազմավարական հնարներ, որոնցից առանցքային են իրադրային մոդելները:

Հանգուցային բառեր և արտահայտություններ. տնտեսական իրադարձություն, տեղեկատվության մշակում, դիսկուրսի ընկալում, իրադրային մոդելներ:

Դիսկուրսի համապարփակ ընկալումը ենթադրում է գիտելիքի այնպիսի կառույցների կիրառում, ինչպիսիք են՝ իրադրային կամ դրվագային մոդելները: Իրադրային մոդելների հիմքում լեզվակիրների անհատական գիտելիքներն են, նրանց կուտակած նախորդ փորձը, դիրքորոշումները, նպատակները, գզացմունքներն ու հույզերը:

«Մոդել» հասկացությունն արտացոլում է դիսկուրսի ստեղծման և ընկալման գործընթացում մարդկանց գիտելիքն՝ իրական կամ երևակայելի իրադրու-

թյունների մասին: Մոդելները կոչվում են իրադրային կամ դրվագային, քանի որ դրանք գտնվում են դրվագային հիշողության մեջ: Այսպիսով՝ իրադրային մոդելը ներառում է գիտելիք՝ որոշակի իրադրության մասին, ինչպես նաև՝ այն գիտելիքը, որ կուտակել է անհատը տվյալ իրադրության մասին իր նախորդ փորձից: Այս իրադրությանը վերաբերող յուրաքանչյուր նոր տեղեկատվություն, որ մենք ունենք դրվագային հիշողության մեջ, կարող է օգտագործվել մոդելն ընդլայնելու և համալրելու համար: Անհատին առնչվող գործողությունների և իրադարձությունների մոդելները կարող են փոխվել կամ վերափոխվել, միաժամանակ, կարող են լինել մոդելներ՝ առանձնակի իրադարձությունների մասին: Ավելին, դրանք կարող են ներառել իրադրությունների մասին չափազանց անհատական գիտելիքներ, իսկ տեղեկույթի մի մասը կարող է նաև վերաբերել հասարակության որոշակի խմբին, նույնիսկ դրա բոլոր անդամներին:

Դիսկուրսի ապակոդավորումն ընթանում է մի շարք ռազմավարական հնարների շնորհիվ: Առաջին հերթին, դա լեզվակրի կողմից, ըստ տեքստային բազայի, դիսկուրսի իմաստային կառուցումն է, որը բաղկացած է տեղային և համընդհանրական մակարդակում կապակցված նախադասությունների շարքից: Այս գործընթացը տեղի է ունենում կարճատև հիշողության մեջ, սակայն վերջինիս սահմանափակ կարողությունների հետևանքով կրում է շրջափուլային բնույթ. այսինքն՝ տեղեկույթը, որը մշակվում է կարճատև հիշողության մեջ, շարունակաբար անցում է կատա-

րում դեպի դրվագային հիշողության շրջափուլ: Տեղային և համընդհանրական մեկնաբանման գործընթացների իրականացման համար անհրաժեշտ է ֆրեյմներով և սցենարներով կանխատեսադրված գիտելիք: Այս բոլոր գործընթացները կառավարում է վերահսկման համակարգը, որտեղ մեկնաբանման ենթակա յուրաքանչյուր հատվածի համար ներկայացված են թեմաներ (մակրոպրոպոզիցիաներ), ընթերցողի նպատակները և սցենարներից արտամղվող գիտելիք: Ընկալման գործընթացներն ավելի շուտ ռազմավարական, քան կառուցվածքային բնույթի են, որոշակի կանոնների ենթարկվող: Այսինքն՝ ընկալման գործընթացն աստիճանական է ու շարունակական: Հաճախ կիրառվում է ոչ լիարժեք տեղեկույթ, պահանջվում են տվյալներ դիսկուրսի տարբեր մակարդակներից և հաղորդակցման ենթատեքստից: Ի վերջո, ընկալման գործընթացը վերահսկվում է՝ անհատից անհատ տարբերվող նպատակներով և համոզմունքներով:

Ընդամին, ըստ Թ. վան Դեյքի, դիսկուրսի լիարժեք ընկալման համար, այս ամենի հետ մեկտեղ, անհրաժեշտ է նաև իրադրային մոդելի առկայություն (**Dijk van T.A. Episodic models in discourse processing, New York, 1987, pp. 164–165**): Հատկանշական է նրա առաջարկած՝ իրական իրադրությունների և դրանց ճանաչողական ներկայացումների միջև տարբերությունը՝

1. Քանի որ մենք չենք կարող և կարիք չունենք իմանալու աշխարհի մասին բոլոր փաստերը, ուստի ճանաչողական մոդելները կցկտուր են և ոչ լիարժեք:

2. Մոդելները կարող են անորոշ ձևով ներկայացնել իրական իրադրությունները: Այսպես՝ մենք կարող ենք «John made a trip to Portugal» բարդ գործողությունը ներկայացնել մեկ պարզ մոդելով, մինչդեռ իրականում դա բաղկացած է իրադրությունների, գործողությունների, առարկաների և մարդկանց բավական

բարդ և շարունակական շղթայից, որից միայն մի փոքր հատվածն է արտահայտվում այս մոդելում:

3. Մոդելներն արտացոլում են հասարակությանը համապատասխան իրադրությունների մեկնաբանումներ: Օրինակ՝ մեկ մարդու կողմից առարկայի փոխանցումը մյուսին, որոշակի հասարակական իրադրություններում, կարող է դիտվել որպես «նվերների հանձնում»:

Իրադրությունների մեկնաբանման հասարակական սահմանփակումներով հանդերձ, ճանաչողական մոդելները անհատական և սուբյեկտիվ բնույթի են: Միևնույն իրադրությունը տարբեր մարդիկ կարող են մեկնաբանել տարբեր կերպ՝ ըստ իրենց տեսակետների, նպատակների:

Պետք է նշել նաև, որ մոդելները սոսկ մեկուսացած գիտելիքային կառույցներ չեն, որ առկա են մարդկանց դրվագային հիշողության մեջ, այլ համակարգված, փոխկապված կատեգորիաներ, որոնք թույլ են տալիս համատեղել և կապակցել, ինչպես նաև վերհիշել այլ մոդելներ: Այսպես՝ ծննդյան օրվա երեկույթի ընդհանուր իրադրությունում, հնարավոր է, պատահի վիճաբանություն, որը որպես առանձնակի «իրադրություն», կունենա իր կատարման ժամանակը, հանգամանքները, մասնակիցները և իրադարձությունները (**Dijk van T.A. Episodic models in discourse processing, New York, 1987, pp. 171–176**):

Տարբերակվում են անհատական և ընդհանուր մոդելներ: Անհատական մոդելը որոշակի իրադրության (որում մենք ներգրավված ենք կամ որի մասին կարողում կամ լսում ենք) ներկայացումն է: Այն կառուցվում է՝ ըստ հետևյալ տիպի տեղեկատվության՝

1. մեր ունեցած ընդհանուր մոդելների հատվածներ.

2. առկա դիսկուրսից քաղված տեղեկություն.

3. ընդհանուր իմաստային գիտելիքից դուրս բերված հատվածներ:

Այլ կերպ ասած՝ յուրաքանչյուր անհատական մոդել ինքնաբերական կառույց է, գիտելիքի այլ ձևերի միասնություն: Դիսկուրսի մեկնաբանումից հետո այս անհատական մոդելը հազվադեպ է կիրառելի լինում: Այնուամենայնիվ, վերջինիս նոր տարրերն օգտագործվում են մեր ընդհանուր մոդելները լրացնելու նպատակով:

Մոդելների կիրառումը ենթադրում է մի շարք ռազմավարություններ՝ հաղորդակցման ենթատեքստ, նպատակներ և հետաքրքրություններ, վերնագիր, առաջին նախադասություններ (որոնք կիրառվում են ոչ միայն տեքստի մակրոկառուցվածքն ապահովելու, այլև ներգրավված իրադարձությունների վերաբերյալ համապատասխան գիտելիքն ակտիվացնելու համար), նախադասությունների կապակցվածություն, մշտադիտարկում՝ որպես տեղային և համընդհանրական ընկալման գործընթացներ, մոդելների, սցենարների և այլ գիտելիքների ակտիվացում և վերհանում, ինչպես նաև տեքստի և համատեքստի միջև կապի շարունակաբար հսկում վերահսկման մոդելի կողմից, տեղեկացում (ընկալման մոդելը ենթադրում է ճանաչողական մոդելի աստիճանական կառուցում թե՛ նոր, թե՛ հին տեղեկույթի ներգրավմամբ), արժևորում (ցանկության դեպքում կարող ենք արժևորել թե՛ ստացվող տեղեկույթը, թե՛ մոդելի հնարավոր վերափոխումները, որ կարող է ներառել տվյալ տեղեկույթը. Օրինակ՝ արդյո՞ք տեղեկությունը ստույգ է, թե՞ ոչ) (**Dijk van T.A. Episodic models in discourse processing, New York, 1987, pp. 177-179**):

Այսպիսով՝ հիմնվելով Թ. վան Դեյքի մշակած՝ դիսկուրսի մեկնաբանման ռազմավարության վրա՝ փորձենք վերլուծել 2015 թ. նոյեմբերի 28-ին «www.reuters.com» կայքում տեղ գտած մի տնտեսական իրադարձություն: Վերլուծության արդյունքների առավել հավաստիություն ապահովելու համար սույն

իրադարձության մոդելների մշակումը զուգակցել ենք 50 հոգու շրջանում կատարված հարցմամբ՝ վերստուգելով, մշակելով, հավաքագրելով և արձանագրելով առավել հաճախ տրվող պատասխանները: Նշենք նաև, որ տվյալ դիսկուրսի հատվածի ընկալման հարցում ընթերցողների ցուցաբերած տարբեր մոտեցումները բնականոն են՝ պայմանավորված նրանց նպատակներով, մտադրություններով, մտահոգիզոնով, աշխարհընկալմամբ, իրազեկության մակարդակով, հասարակական-մշակութային որոշակի առանձնահատկություններով և այլն: Վերլուծության գործընթացը դյուրին դարձնելու նպատակով այն տեղեկույթը, որը ստացվում է ընդհանուր գիտելիքներից, ներկայացվում է շեղատառերով, մինչդեռ անհատական գիտելիքներից արտամղվող տեղեկատվությունը՝ ընդգծված ձևով:

Վերնագիր՝

«Putin, citing national security, signs Turkey sanctions decree»

Մոդել 1. Մասնակիցներ՝

1.1. Պուտին/ 1.2. *Ռուսաստանի նախագահ* / 1.3. *Իշխանություն*.

Մոդել 2. Ազգային անվտանգություն/ 2.1. *Ռուսաստանը՝ Հայաստանի դաշնակից*.

2.2 ներգրավվածության զգացում:

Մոդել 3. Թուրքիա:

Մոդել 4. Պատժամիջոցներ/ 4.1. Ինչպիսի՞:

Մոդել 5. Պատճառ / 5.1. Հնարավոր է՝ *օրեր առաջ Թուրքիայի օդային տարածքում ռուսական ինքնաթիռի խոցում*:

Նախադասություն 1՝

President Vladimir Putin signed a decree imposing a raft of punitive economic sanctions against Turkey on Saturday, underlining the depth of the Kremlin's anger toward Ankara four days after Turkey shot down a Russian warplane.

Մոդել 1. Պատժամիջոցները տնտեսական են. 1.1. Punitive ածականը հաստատում է պատճառի վարկածը:

Մոդել 2. Կրեմլ՝ 2.1. *Ռուսաստանի նախագահի նախաձեռնությամբ*։ 2.2. *Անցյալ տարի այցելել են*։ 2.3. Կրեմլը խիստ զայրացած է։

Մոդել 3. Անկարա / 3.1. *Թուրքիայի մայրաքաղաք*։

Մոդել 4. Ժամանակ. 4.1. *Ինքնաթիռի խոցումից* 4 օր հետո։

Մոդել 5. *Թուրքիան խոցել է ռուսական ինքնաթիռը* (տեղեկույթ, որ հայտնի է նախորդ նորություններից և արդեն ամբարվել է մեր ընդհանուր գիտելիքների շտեմարանում)։

Նախադասություն 2՝

The decree, flights from Russia to Turkey would which entered into force immediately, said charter be banned, that tour firms would be told not to sell any holidays there, and that unspecified Turkish imports would be outlawed, and Turkish firms and nationals have their economic activities halted or curbed.

Մոդել 1. Ժամանակ. 1.1. Հրամանն անմիջապես ուժի մեջ է մտել։

Մոդել 2. Հետևանքներ. 2.1. Ռուսաստան – Թուրքիա թռիչքների արգելք. 2.2. Տուրիստական գործակալությունների՝ դեպի Թուրքիա փաթեթների վաճառքի արգելք. 2.2.1. Ունենալու ռուս ընկերներ, որոնք հանգստացել են Թուրքիայում. 2.3. Թուրքական ապրանքների ներկրման արգելք. 2.4. Թուրքական ընկերությունների գործունեության դադարեցում։

Մոդել 3. Հնարավոր հետևանքներ. 3.1. Թուրքիայի տնտեսական վիճակի վատթարացում. կապված այն հանգամանքի հետ, որ տեղի զբոսաշրջային արդյունաբերությունը մեծապես հենվում է ՌԴ քաղաքացիների վրա. 3.2. Կոռուժեն Թուրքիայի ոչ միայն տուրիստական, այլև մյուս ոլորտները. 3.3. Թուրքիայի վարկանիշի անկում։

Նախադասություն 3՝

“The circumstances are unprecedented. The gauntlet thrown down to Russia is unprecedented. So naturally the reaction is in line with this threat, ” Dmitry Peskov,

Putin's spokesman, said hours before the decree was published.

Մոդել 1. Հանգամանքներ. 1.1. Աննա-խադեպ լարված իրավիճակ. 1.2. Սպասողական վիճակ. 1.3. *Սպառնալիք*։

Մոդել 2. Մասնակիցներ / 2.1. *Դմիտրի Պեսկով*. 2.2. *Պուտինի խոսնակ*։

Մոդել 3. Ժամանակ. 3.1. Հրամանը ստորագրելուց ժամեր առաջ։

Նախադասություն 4՝

But aides to Putin say he is incandescent that Turkish President Tayyip Erdogan has yet to apologize for the Nov. 24 incident near the Syrian-Turkish border in which one Russian pilot was killed along with a Russian marine who tried to rescue the crew of the downed SU-24 jet.

Մոդել 1. Մասնակիցներ. 1.1. Պուտինի օգնականներ։

Մոդել 2. Պուտինի դիրքորոշումը. 2.1. Խիստ զայրացած. 2.3. Ակնկալում է էրդոգանի զղջումը *նոյեմբերի 24-ի պապահարի վերաբերյալ*. 2.4. *Էրդոգանը՝ Թուրքիայի նախագահ*։

Նախադասություն 5՝

Senior Russian officials have called the episode, one of the most serious publicly acknowledged clashes between a NATO member country and Russia for half a century, a pre-planned provocation.

Մոդել 1. Մասնակիցներ. 1.1. Ռուսաստանի պաշտոնյաներ։

Մոդել 2. Միջադեպի գնահատական. 2.1. Լրջագույն բախում (the most serious clash). 2.2. Նախօրոք պլանավորված սադրանք։

Մոդել 3. NATO. 3.1. *Միջազգային կառույց*։

Մոդել 4. Ժամանակ. 4.1. Կես դար։

Նախադասություն 6՝

Erdogan has been equally robust. He has said Turkey will not apologize for downing the jet, saying Ankara was fully within its rights to defend its air space. On Saturday, he appeared to soften his rhetoric a little, saying the episode had saddened him.

Մոդել 1. Մասնակիցներ. 1.1. Էրդո-

ղանն անդրդվելի է. 1.2. Ներողություն չի խնդրի ռուսական ինքնաթիռի խոցման համար. 1.3 Արդարանում է, որ Թուրքիան լիիրավ է պաշտպանել իր օդային տարածքը:

Մոդել 2. Ժամանակ. *Այս նորության թողարկման օրը:*

Մոդել 3. Մասնակիցներ. 3.1. Էրդոհանը նշել է, որ այս միջադեպը տխրեցրել է իրեն:

Այսպիսով՝ ընթերցողը հաղորդակցման համատեքստից՝ վերը նշված կայքից, իրազեկվելով տվյալ իրադարձության մասին, վերհանում է նմանատիպ համատեքստերի՝ իր անհատական կամ ընդհանուր մոդելները, որոնց միջոցով էլ ակտիվացնում է քաղաքական և տնտեսական իրադարձությունների հետ կապված իր գիտելիքները: Այս դեպքում ակտիվանում են Ռուսաստանին և Թուրքիային առնչվող քաղաքական, ինչպես նաև տնտեսական հարաբերությունների մոդելները: Բավական իմաստալից «Putin, citing national security, signs Turkey sanctions decree» վերնագիրն ընթերցողի համար ծառայում է որպես հարթակ՝ ձկուն անցում կատարելու այս երկու պետությունների միջև պատահած՝ ինքնաթիռի խոցման տհաճ միջադեպ: Այստեղ «խաղի» մեջ են ներգրավվում մի շարք ընդհանուր մոդելներ. Ռուսաստանի նախագահ, իշխանություն, Ռուսաստանը՝ Հայաստանի դաշնակից: Հարցվողների մեծամասնության շրջանում առաջանում է անհատական մոտեցում ներգրավվածության առումով: Միաժամանակ, ընթերցողը փնտրում է համապատասխան մոդել՝ կապված պատժամիջոցների պատճառի հետ՝ համադրելով դա օրեր

առաջ Թուրքիայի օդային տարածքում ռուսական ինքնաթիռի խոցման փաստի հետ: Առաջին նախադասության ընթերցումից հետո պատժամիջոցների պատճառի ենթադրությունը հաստատվում է, և ընթերցողը, համադրելով իր ունեցած ընդհանուր մոդելները նոր տեղեկատվության հետ, մշակում է նորերը և ենթադրություններ անում հնարավոր հետագա իրադարձությունների վերաբերյալ. Թուրքիայի տնտեսական վիճակի վատթարացում, որը կանդադառնա ոչ միայն զբոսաշրջության, այլև մյուս ոլորտների վրա, այդ երկրի վարկանիշի անկում և այլն: Ակտիվանում են նաև մի շարք անհատական գիտելիքներ (անցյալ տարի այցելել եմ Մոսկվա՝ Կրեմլ, ունեմ ռուս ընկերներ, որ հանգստացել են Թուրքիայում):

Այսպիսով՝ ընթերցվող նորության ընկալման շարունակական գործընթացը ենթադրում է մոդելների աստիճանական կառուցում թե՛ ըստ արդեն ունեցած մոդելների տվյալների, թե՛ ըստ նոր տեղեկությունների: Սա թույլ է տալիս ընթերցողին հարմարեցնելու նոր տեղեկատվությունը համապատասխան մոդելներին՝ այս կերպ վերափոխելով և, ի վերջո, կուտակելով դրանք սեփական մոդելների «պահեստում»՝ հետագա կիրառման նպատակով: Ամփոփելով՝ նշենք, որ հոդվածում վերլուծելով ընթերցողի կիրառած ռազմավարությունները տեքստն ընկալելու նպատակով՝ պարզաբանեցինք այն էական իրադրային մոդելները, որոնք կարևոր և անհրաժեշտ դեր ունեն դիսկուրսի, մասնավորապես՝ տնտեսական իրադարձության ընկալման գործընթացում:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Dijk van T.A. Episodic models in discourse processing // Horowitz R., Samuels S.J. (eds). Comprehending oral and written language. New York: Academic Press, 1987. – p. 161–196.
2. www.reuters.com

РОЛЬ ЭПИЗОДИЧЕСКИХ МОДЕЛЕЙ В ПРОЦЕССЕ КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИИ ЭКОНОМИЧЕСКИХ СОБЫТИЙ

ЛУСИНЕ АРУТЮНЯН

*Армянский государственный экономический университет, доцент кафедры иностранных языков,
кандидат филологических наук, доцент*

В статье анализируется роль ситуационных или эпизодических моделей в процессе концептуализации статей, освещающих экономические события. Экономическим событием является все то, что происходит как в мировой, так и в экономике отдельно взятых стран и включает в себя любую экономическую ситуацию, которая порождает экономический спад или подъем и со стороны общества оценивается как существенное, важное изменение в экономическом мире. Как показал материал исследования, в информационных статьях для полноценного восприятия содержания экономических событий существенную роль играют эпизодические модели, которые, активируясь, обеспечивают доступ к соответствующей информации.

THE ROLE OF EPISODIC MODELS IN THE PROCESS OF THE CONCEPTUALIZATION OF ECONOMIC EVENTS

LUSINE HARUTYUNYAN

*Armenian State University of Economics, Chair of Languages, Candidate of Philological sciences,
Associate Professor*

The article discusses the role of episodic models in the process of the conceptualization of news by highlighting economic events. An economic event may be defined as any occurrence that takes place in the global economy as well as in certain countries' economies, which involves any situation triggering ups and downs of economy and is evaluated by the society as a vital and significant change in the economic world. The analysis illustrates that for the appropriate understanding of economic events it is necessary that certain episodic models should be activated to provide the reader with relevant information.